

**LANDBOUW
CRISISPOLITIEK**

Radiovoordrachten

GEHOUDEN DOOR DEN
MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN
MR. M. P. L. STEENBERGHE

APRIL 1939

UITGEGEVEN DOOR HET DEPARTEMENT VAN ECONOMISCHE ZAKEN

VOORWOORD

Ten einde omtrent doel en inhoud der landbouw-crisismaatregelen beter begrip te wekken, heeft de ondergeteekende over dit onderwerp in de maand April vier radiovoordrachten gehouden. Het is hem gebleken, dat deze voordrachten belangstelling hebben ondervonden, niet alleen bij degenen, die uit hoofde van hun beroep of bedrijf met deze maatregelen dagelijks in aanraking komen, doch ook bij andere groepen der bevolking. Het gesproken woord gaat echter snel verloren.

De ondergeteekende heeft het daarom nuttig geacht den volledige tekst der gehouden voordrachten te publiceeren en deze op ruime schaal te doen verspreiden. Waar het in het bijzonder van zeer veel belang is, dat allen, die op eenigerlei wijze bij de uitvoering der landbouw-crisismaatregelen zijn betrokken van deze publicatie kennis nemen, is aan ieder, die bij eenige crisis-organisatie is georganiseerd, een exemplaar toegezonden. Voorts is voor iederen belangstellende gratis een exemplaar op aanvraag verkrijgbaar bij in de pers bekend gemaakte adressen.

De ondergeteekende spreekt de hoop uit, dat deze publicatie aan haar bedoeling om bij een zoo groot mogelijk deel van onze bevolking het inzicht in de door de Regeering ten behoeve van den landbouw genomen maatregelen te verbeteren, volledig zal beantwoorden

De Minister van Economische Zaken,

MR. M. P. L. STEENBERGHE

Opmerking 25-12-2007¹

Deze heruitgave van de tekst uit een brochure n.a.v. van een viertal radio-voordrachten, gehouden in april 1939 door de toenmalige minister van economische zaken, mr. M. P. L. Steenberghe, bevat maar twee van de vier toespraken. De tweede toespraak over de akkerbouw en de vierde over de tuinbouw en visserij zijn niet relevant voor ons onderwerp, de zuivelhistorie. Ook niet overgenomen in deze 'heruitgave' zijn de tekst 'oneliners' naast de tekst in de oorspronkelijke brochure.

dik aangezet = door zhn. / *cursief* = in de oorspronkelijke tekst benadrukt.

[Heruitgave www.zuivelhistorienederland.nl](http://www.zuivelhistorienederland.nl)

¹ Versie 2011-06-17

EERSTE REDE GEHOUDEN OP DINSDAG 11 APRIL 1939 ALGEMEEN OVERZICHT DER LANDBOUW-CRISISPOLITIEK

Geachte toehoorders,

Er zijn weinig Regeeringsmaatregelen in de laatste jaren, die bij voortduring zoozeer de belangstelling trekken als de landbouw-crisismaatregelen. Deze belangstelling komt niet alleen van de zijde van den landbouw, die met deze maatregelen nu eenmaal het meest te maken heeft. Ook tal van andere groepen der bevolking schenken daaraan aandacht en doen daarvan, vaak in den vorm van critiek, blijken. Deze algemeene belangstelling is begrijpelijk. De invloed van het samenstel van maatregelen, dat tot hulp van den in nood verkeerenden landbouw geleidelijk tot stand is gekomen, is immers voor iederen Nederlandschen burger merkbaar. Voor den boer, den tuinder, den bollenteler, den boom- en bloemkweeker, den kippenfokker, haring- of garnalenvisscher - want ook de visscherij valt onder deze maatregelen - spreekt dit vanzelf, omdat deze telkens bij de uitoefening van hun bedrijf daarmee in aanraking komen. Doch ook tal van takken van handel en industrie bemerken dagelijks de werking der landbouw-crisismaatregelen.

Men denke slechts aan den graanhandel, de margarine- vet- en olie-industrieën, den im- en exporthandel van allerlei landbouwproducten etc. Al degenen, die zich hiermede bezighouden zijn op een of andere wijze aan de landbouw-crisismaatregelen onderworpen. Het kan zijn, dat hun productie beperkt is, dat zij bepaalde heffingen bij in- of uitvoer van hun producten moeten betalen of b.v., dat zij om hun bedrijf uit te oefenen, een vergunning moeten hebben. Naast den landbouw, den handel en de industrie staat dan nog als grootste groep van hen, die de werking der landbouwcrisismaatregelen aan den lijve ondervinden, de groep der consumenten, waartoe ook U allen behoort. Waar - ik kom hier later nog op terug - deze maatregelen in het bijzonder den prijs van tal van producten beïnvloeden, staat de prijs, dien U b.v. voor brood, aardappelen, fruit, boter etc. betaalt, in direct verband met de maatregelen, die door de Regeering zijn genomen. Vindt de Regeering het b.v. noodig, dat de boer voor de melk een wat hooger prijs ontvangt, dan zullen zij, die een pond boter koopen, dit direct bemerken, doordat deze dan enkele centen duurder is geworden. Is er b.v. reden om de heffing, die bij invoer van appelen betaald moet worden, te verlagen, dan zal dit in den regel ook een verlaging van den prijs, dien U voor deze appelen te betalen hebt, tot gevolg hebben.

Zoo ziet U dus, dat het samenstel van landbouw-crisismaatregelen eigenlijk voor het geheele Nederlandsche volk van belang is. Uit de critiek, die, zooals ik reeds zei, van alle mogelijke zijden op deze maatregelen wordt geleverd, blijkt nu vaak, dat het velen - ook uit den landbouw - niet duidelijk is, waarom de Regeering met dezen rompslomp van maatregelen begonnen is, wat deze maatregelen eigenlijk inhouden en wat Zij hiermede nu wel beoogt. Mijn bedoeling is nu te trachten U dit hedenavond uiteen te zetten. In mijn volgende voordrachten hoop ik dan aan eenige onderdeelen van de landbouw-crisispolitiek een bespreking te wijden.

Wat is nu wel de aanleiding voor de Regeering geweest om zoovele belangrijke maatregelen ten behoeve van den landbouw te nemen? Om dit te begrijpen moet men zich weer voor oogen stellen den economischen toestand, zooals deze zich in de jaren 1930 en 1931 steeds duidelijker begon af te teekenen. Reeds deden zich gedurende eenigen tijd op alle wereldmarkten

verschijnselen van prijsdaling voor. Allengs namen deze prijsdalingen - en wel het eerst bij de granen - een catastrophalen omvang aan. Om een enkel voorbeeld te noemen: de buitenlandsche tarwe, die hier op de Amsterdamsche en Rotterdamsche markt in 1927 nog f 14,75 per 100 kg had genoteerd, was in 1929 reeds gedaald tot f 12,25. In 1930 was de noteering f 9,67 om dan in 1931 tot f 5,55 in te zakken.

[06] In twee jaren tijds was de tarweprijs derhalve tot minder dan de helft, nl, van f 12,25 tot f 5,55 gedaald. Ook met onze inlandsche granen was het niet beter gesteld, De inlandsche rogge op de Groningsche markt noteerde in 1929 nog f 9,36; in 1931 was de noteering slechts f 4,76. Indien men nu bedenkt, dat de kosten, die de boer hier te lande moet maken om tarwe of rogge te produceeren, onmogelijk op denzelfden voet verlaagd konden worden als de prijzen, dan is het duidelijk, dat de landbouw groote verliezen begon te lijden. Ook bij de **veehouderij en de zuivel** deed zich weldra de prijsdébacle gevoelen. Brachten vette varkens op de markt in Rotterdam in 1929 nog een prijs op van 83 ct. per kg levend gewicht, in 1931 was deze reeds gedaald tot 43 ct. en in 1932 zelfs tot 28 ct. De wereldmarktprijzen voor de **boter** ondervonden ook den algemeenen terugslag, zij zakten in het tijdvak van 1929/ 1932 in van f 2,04 tot f 0,95 per kg om dan in 1933 tot gemiddeld f 0,60 en in 1934 zelfs tot gemiddeld f 0,44 te dalen.

Het spreekt vanzelf, dat de landbouw door dezen enormen prijsval in grooten nood kwam te verkeerren. Ook al zouden sommigen zich nog door hun reserves een tijdlang staande kunnen houden, het produceeren met zoo groote verliezen - op de boter b.v. moest de boer in 1932 ongeveer f 0,50 per kg toeleggen - zou zeker niet lang volgehouden kunnen worden. Het was derhalve te verwachten, dat, indien geen maatregelen tot hulp genomen werden, de geheele boerenstand in Nederland ten onder zou gaan en het land braak zou komen te liggen. Ik behoef er niet over uit te weiden, tot welke funeste gevolgen zulks natuurlijk in de eerste plaats voor de boerenbevolking zelf, maar verder ook voor het geheele economische leven van ons land zou hebben geleid.

Hoevele takken van handel en industrie zijn niet nauw met den landbouw verbonden, hoevele middenstanders zijn niet op den afzet bij het landbouwende deel onzer bevolking aangewezen. Het is niet gemakkelijk om ten deze precies een percentage te noemen, doch men kan toch wel zeggen, dat ongeveer een derde deel onzer bevolking direct of indirect van den landbouw afhankelijk is. Bovendien: hoeveel schade aan het economisch bezit van Nederland. zou niet worden toegebracht, indien men de vruchtbare bouw- en weilanden eenvoudig braak zou laten liggen, nog afgezien van de gevaren, welke uit een dergelijken toestand in geval van oorlog voor de voedselvoorziening van ons volk zouden ontstaan.

Het was op grond van al deze overwegingen, dat de Regeering de noodzaak inzag om maatregelen ten behoeve van den landbouw te treffen. Het was echter duidelijk, dat deze maatregelen zeer veel geld zouden kosten. De Regeering diende zich dus eerst af te vragen waar dit geld vandaan zou moeten komen. Er waren slechts enkele mogelijkheden: men zou de bestaande belastingen kunnen verhoogen, men zou een bijzondere belasting kunnen instellen, men kon echter ook verschillende producten met een heffing belasten, of wel de prijzen daarvan op andere wijze verhoogen. Dit laatste systeem, waarbij dus in hoofdzaak de Nederlandsche consument de benodigde gelden moest opbrengen, werd gekozen en deze keuze leek ook de meest aangewezen.

Immers - en ik moge hierop Uw bijzondere aandacht vestigen, omdat ten deze vaak een zoo onjuist inzicht blijkt te bestaan - door den enormen prijsval van tal van producten was de si-

tuatie ontstaan, dat de consument deze voor abnormaal lage prijzen kon kopen, terwijl de producent - in dit geval de boer - gedwongen was om deze producten met verlies te produceeren. Aan de eene zijde dus een groote groep der bevolking, voor wie de slechte economische toestand voordeel bracht, aan de andere zijde een groep, die haar productiekosten zelfs niet vergoed kreeg. Dat zulk een toestand ook sociaal niet te rechtvaardigen was, behoeft geen betoog. Door nu verschillende producten, als b.v. **boter**, rund- en varkensvleesch, suiker, met een heffing te belasten en andere producten, zooals b.v. brood, op andere wijze in prijs te doen stijgen, bereikte men, *dat eenerzijds de consument voor de producten zooveel mogelijk de Nederlandsche productiekosten betaalde en anderzijds gelden beschikbaar kwamen om aan den boer voor zijn producten een zoodanige opbrengst te verschaffen, dat zijn productiekosten werden goedge maakt.*

[07] Ik hoop U hiermede te hebben duidelijk gemaakt, dat de critiek, die zoo vaak op de landbouw-crisismaatregelen is uitgeoefend, nl. dat zij een zwaren last op ons volk leggen en de kosten van levensonderhoud doen stijgen, niet billijk is - nog afgezien van het feit, dat deze stijging daarbij veelal zeer overdreven wordt. Bij deze critiek ziet men voorbij, dat het niet rechtvaardig zou zijn geweest de consumenten ten koste van den boerenstand van de abnormaal lage prijzen te doen profiteren en dat dus een prijsverhooging, die dit voorkwam, volkomen gemotiveerd was.

Uit hetgeen ik zoo pas gezegd heb, blijkt echter ook, dat een critiek, die van landbouwzijde wel is geuit, evenmin juist is. Men heeft nl. hooren beweren, dat hetgeen de boer voor zijn producten ontvangt, niet meer is dan de wereldmarktprijs van dat product. Niets is nu toch minder waar. Door de maatregelen, die de Regeering genomen heeft, *wordt juist het geheele prijspeil van den landbouw onttrokken aan den wereldmarktprijs.* De maatregelen zijn, zooals ik zoeven zei, er steeds op gericht geweest den boer een zoodanige opbrengst voor zijn producten te geven, dat zijn productiekosten zooveel mogelijk worden goedge maakt. Waar de productiekosten in den landbouw in ons land in het algemeen boven het wereldprijspeil liggen, *ontvangt de boer dus veel meer dan den wereldmarktprijs.* Om b.v. de huidige **boterpositie** te nemen: zou de boer den wereldmarktprijs ontvangen, dan zou hij genoegen moeten nemen met ± 80 ct. per kg. Hij ontvangt echter een prijs van $\pm f 1.45$ in den winter en $\pm f 1.30$ in den zomer. Met dit eenvoudige voorbeeld hoop ik te hebben bereikt, dat de legende, dat de boer met zijn producten aan den wereldmarktprijs is overgelaten, -een legende, die men nog zoo vaak tegenkomt voor goed verdwenen zal zijn.

Ik heb, naar ik hoop, U thans duidelijk gemaakt wat de beweegredenen van de Regeering indertijd zijn geweest om den landbouw te hulp te komen en tevens dat de twee principes van de genomen maatregelen zijn

1. de boer moet zooveel mogelijk zijn productiekosten vergoed krijgen en
2. de consument moet voor de producten zooveel mogelijk de Nederlandsche productiekosten betalen.

Thans kom ik tot de *maatregelen zelve*. Met welke middelen trachtte de Regeering de gevolgen van de algemeene ineenstorting der prijzen voor den landbouw hier te lande af te wenden? Spoedig was wel gebleken, dat deze prijsval geen voorbijgaand verschijnsel was, veroorzaakt door een tijdelijke overproductie, doch dat de prijsinzinkingen verband hielden met belangrijke structureele veranderingen in de wijze, waarop verschillende landen hun economische huishouding waren gaan inrichten. Landen b.v. die steeds veel landbouwproducten van Nederland hadden betrokken, waren zich, gedreven door economische en politieke beweegredenen van uiteenloop-

enden aard, gaan toeleggen op productie van landbouwproducten in eigen land. Sommige landen, die nooit landbouwproducten hadden uitgevoerd, gingen er zelfs toe over, om den uitvoer van landbouwproducten met alle mogelijke middelen te bevorderen. Weer andere landen, b.v. Australië, Nieuw-Zeeland, Canada, die zich nooit in het bijzonder op voorziening van de West-Europese markten hadden toegelegd, gingen hun producten ook daar afzetten, waardoor groote concurrentie ontstond. Door al dergelijke verschuivingen in het economisch verkeer tusschen de verschillende landen waren de normale prijsverhoudingen volkomen verbroken en waren ook vele gebieden voor den afzet van onze producten verloren gegaan.

Met het oog op al deze omstandigheden dienden verschillende maatregelen getroffen te worden. In de eerste plaats moest om den landbouw in stand te kunnen houden den boer zooveel mogelijk een opbrengst voor zijn producten gewaarborgd worden, waarmede zijn productiekosten gedekt zouden zijn. Deze opbrengst wordt nu in den regel aangeduid [08] met den term „richtprijs". Het waarborgen nu van dien richtprijs kan op verschillende manieren gebeuren. De eenvoudigste wijze is den boer bij verkoop van zijn product *een toeslag op den prijs* te geven, zoodanig, dat de prijs + toeslag, voldoende is om den richtprijs te halen. Echter op allerlei meer indirecte wijzen is te bereiken, dat de prijs, dien de boer voor zijn product ontvangt, hooger wordt. Zoo is b.v. voor de granen dit systeem gekozen, dat men deze bij *invoer belast met een heffing*, het z.g. prijsverschil. Hierdoor worden de binnenlandsche graanprijzen met een gelijk bedrag opgetrokken. Ook door het instellen van *binnenlandsche heffingen* heeft men prijsverhoogen kunnen bereiken.

Uit deze steunmaatregelen blijkt, dat de steun gericht is op het product en niet op den producent, m. a. w. de steun wordt gegeven aan het bedrijf en niet aan den boer zelf. Zeer vaak is het in twijfel getrokken of dit systeem wel het meest juiste was en of niet veel beter steun kon worden gegeven al naar gelang de omstandigheden waarin een bepaalde boer of een bepaalde tuinder verkeert, dit noodig maken. Het huidige systeem houdt immers in, dat de welgestelde boer voor zijn product aan toeslag naar verhouding evenveel ontvangt als zijn arme buurman, en als de eerste den steuntoeslag dan nog met een auto komt halen, is aan critiek op het systeem natuurlijk geen gebrek.

Bij de keuze van het systeem van bedrijfssteun heeft de Regeering zich laten leiden door verschillende motieven. Werd geen bedrijfssteun maar steun naar behoefte van den boer gegeven, dan was het te voorzien, dat de rijke boer óf onmiddellijk zijn bedrijf zou gaan verpachten aan een pachter, die wel voor steun in aanmerking kwam, óf den grond braak zou laten liggen. Men kan immers niet aannemen, dat een boer maar zou doorgaan zijn bedrijf met steeds grootere verliezen aan den gang te houden. Verder kwam het der Regeering voor, dat het armenzorgkarakter, dat aan steun naar behoefte vastzit, voor den algemeenen toestand en de mentaliteit op het platteland zeer ongunstig zou zijn. In verband met dit alles is bij de landbouw-crisismaatregelen steeds aan het karakter van bedrijfssteun vastgehouden en ik geloof niet, dat er aanleiding is hierin verandering te brengen.

Het spreekt vanzelf, dat met het nemen van maatregelen, die den boer een zoo goed mogelijk prijs moesten verschaffen, niet kon worden volstaan. De oorzaak van de prijsinzinkingen was toch in de eerste plaats hierin gelegen, dat de afzetmogelijkheden voor onze producten zeer belangrijk waren ingekrompen en het was dus zaak om te trachten er voor te zorgen, dat verschillende producten hier te lande in niet grootere hoeveelheden zouden worden voortgebracht, dan

waarvoor afzet was te vinden. Zoo werd b.v. in verband met den zoo zeer verminderden uitvoer van varkens een teeltregeling vastgesteld, waarbij de varkens van een oormerk moesten worden voorzien. Ook voor het rundvee werd tot een teeltbeperking met het oog op de **melkproductie** en de vleeschmarkt overgegaan. De oppervlakte, welke men met aardappelen, tuinbouwproducten of bloembollen mocht betelen, werd vastgesteld, het aantal eieren, dat men in de broedmachine mocht inleggen, werd beperkt, kortom op vrijwel ieder gebied van den landbouw werden ten aanzien van de teelt beperkende voorschriften gegeven. Deze teelt- en productieregelingen hebben vaak ontevredenheid bij de boeren verwekt. Dit is begrijpelijk; indien men voor zijn aardappelen of zijn varkens een redelijken prijs ontvangt, dan heeft men graag de vrijheid daarvan meer te telen of te fokken. Men vergeet dan echter, dat als de teelt vrij was gelaten, er een veel grootere hoeveelheid aardappelen of varkens op de markt was gekomen, waardoor men een heel wat lageren prijs had gekregen! Ook de controle op de teeltregelingen is den boer vaak een doorn in het oog geweest. Hieraan is echter niet te ontkomen. Men kan van een regeling niet alleen de lusten hebben, men moet nu eenmaal ook de lasten dragen!

Behalve deze teelt- en productieregelingen zijn ook maatregelen op het gebied van den in- en uitvoer getroffen, waarmede verschillende doeleinden worden nagestreefd. Zooals ik zoo even reeds bij de granen zei, worden heffingen bij den invoer vaak vastgesteld om den **[09]** prijs van het binnenlandsche product te doen stijgen; in andere gevallen, b.v. bij den import van fruit- en warmoezerijgewassen, wordt daarmede meer beoogd buitenlandsche producten van de binnenlandsche markt te weren, indien dit met het oog op den afzet van het Nederlandsche product in eigen land noodzakelijk is. De invoerheffingen dienen voorts ook om gelden te verkrijgen, waarmede dan de steuntoeslagen op andere producten gefinancierd kunnen worden. De invoerheffingen op granen nemen hierbij een voorname plaats in.

Waar juist de moeilijkheden voor den Nederlandschen landbouw in hoofdzaak gelegen zijn in de sterke vermindering van onzen uitvoer, zijn tevens verschillende maatregelen genomen om onzen uitvoer nog in zoo goed mogelijke banen te leiden. Van bijzonder belang is hierbij dat men meer en meer is gaan inzien, dat een doeltreffende verzorging van het product en verbetering van de kwaliteit voor den export, doch ook voor den afzet in eigen land, van het hoogste nut is. De maatregelen, die men daartoe b.v. voor de bacon, den tuinbouw en de **zuivel** reeds heeft getroffen, dienen hierbij zeker te worden vermeld.

Alle maatregelen, die ik zoo juist noemde, hadden betrekking op landbouwproducten. De Regeering heeft echter daarmede niet kunnen volstaan. Ook ten aanzien van niet landbouwproducten, b.v. die als vervanging van landbouwproducten konden dienen, bleken speciale voorzieningen noodig. Dit is ook begrijpelijk, indien men zich voor oogen stelt, dat de landbouw-crisismaatregelen er op gericht zijn om voor de landbouwproducten bepaalde prijsregelingen in het leven te roepen. De prijzen van de landbouwproducten gingen daardoor stijgen. Zouden nu de prijzen van de vervangingsproducten aan hun lot zijn overgelaten, dan zou men natuurlijk algemeen naar de goedkoopere vervangingsproducten zijn gevlucht.

Het meest sprekende voorbeeld hiervan zijn wel de maatregelen, die de Regeering ten opzichte van de margarine-, vet- en olie-industrie heeft moeten nemen. Teneinde den boer aan zijn productiekosten te helpen, moest een heffing op de boter worden gelegd, waardoor deze duurder werd. Te voorzien was, dat vele gebruikers van **boter** dan naar margarine, vetten en olie zouden overloopen. Om de positie van de **boter** nog niet slechter te maken dan deze al was, moest dit

worden voorkomen. Dit is gebeurd door ook de margarine, vetten en olie met heffingen te belasten. Deze heffingen hadden bovendien nog een ander resultaat, nl. dat daarmee gelden verkregen werden, waaruit de steuntoeslagen aan de **melkveehouderij** werden betaald.

Uit het overzicht, dat ik U nu van de landbouw-crisismaatregelen heb gegeven, zal U zijn gebleken, dat deze niet, zooals vaak wordt beweerd, een als los zand aan elkaar hangend complex van willekeurige maatregelen zijn maar dat daaraan zeer doelbewuste richtlijnen ten grondslag liggen; richtlijnen, waaraan van het oogenblik af, dat de Tarwewet 1931 in het leven is geroepen, steeds is vastgehouden. Het voornaamste principe wil ik nog even herhalen. Dit is den boer een zoodanige opbrengst te verzekeren, dat zijn productiekosten worden goedge maakt. Dit geschiedt door directe financieele toeslagen of door prijsregelingen. Deze prijsregelingen worden voornamelijk verkregen hetzij door middel van teelt- en productieregelingen ten einde meer evenwicht tusschen aanbod en afzet te krijgen, hetzij door op de producten bij invoer of in het binnenland heffingen te leggen, hetzij door beide.

U zult thans wel eens van mij willen vernemen wat al deze maatregelen nu wel voor resultaat hebben gehad. Ik kan U hiervan dit zeggen, dat het groote doel, dat met de landbouw-crisismaatregelen werd beoogd: het in stand houden van den Nederlandschen landbouw, ongetwijfeld is bereikt. Konden in den aanvang bij gebrek aan voldoende financiën nog vaak niet de productiekosten ten volle worden vergoed, zooals b.v. bij de **zuivel**, de laatste jaren is hierin aanmerkelijke verbetering gekomen. Indien men de bedrijfsresultaten van de laatste jaren van een aantal bij de landbouw-boekhoudbureaux aangesloten bedrijven nagaat, dan ziet men ook, dat deze een stijging vertoonen. Hoewel door den terugval der prijzen in den loop van 1938 de huidige opbrengsten weer minder gunstig zullen zijn, kan men toch zeggen, dat sinds het begin der crisis een belangrijke verbetering in de opbrengst is ingetreden.

[10] Zou men zich nu op grond hiervan aan de voorspelling kunnen wagen, dat de maatregelen ten behoeve van den landbouw spoedig niet meer noodig zullen zijn? Dit nu is wel allerminst het geval. Men moet in de eerste plaats bedenken dat, hoewel door betere bedrijfsmethoden de productiekosten veelal zijn gedaald, deze betere bedrijfsuitkomsten toch in hoofdzaak verkregen zijn *dank zij de getroffen maatregelen*. Zouden de prijssteunende maatregelen wegvallen, dan zou onder de huidige economische omstandigheden het landbouwbedrijf opnieuw met verlies moeten werken.

De prijzen der buitenlandsche granen zijn b.v. wederom tot een zeer laag peil gedaald. Het is dus te voorzien, hoe jammer dat ook is - ook ik zou den landbouw weer gaarne zijn volledige bedrijfsvrijheid teruggeven -, dat economische maatregelen voor den landbouw nog geruimen tijd noodig zullen blijven. Slechts indien in de internationale economische omstandigheden, welke voor den afzet van onze producten zoo'n groote belemmering vormen, een ingrijpende wijziging te onzen gunste zou plaats grijpen, dan zou er wederom een kans bestaan, dat aan de maatregelen een einde zou komen.

Beteekent dit alles nu, dat het de bedoeling van de Regeering is om op den weg, dien Zij tot dusverre gevolgd heeft, te blijven doorgaan? Neen, dit is zeker niet de bedoeling. De Regeering staat reeds eenigen tijd op het standpunt, dat aan het huidige ambtelijke en gecentraliseerde uitvoeringssysteem van de landbouw-crisismaatregelen belangrijke gebreken kleven. De voorname plaats, die de Overheid bij de totstandkoming en de uitvoering der maatregelen inneemt,

houdt het gevaar in, dat het landbouwbedrijf verleert om op eigen beenen te staan, om zelf naar nieuwe economische mogelijkheden uit te zien en initiatief te ontplooien. Dit is een groot gevaar, omdat hierdoor de toekomst van den landbouw in ons land zeer zou kunnen worden geschaad. Het ligt dan ook in het voornemen van de Regeering, dat Zij bij de totstandkoming en uitvoering der maatregelen meer en meer terug zal treden en dat het landbouwbedrijf weer meer op den voorgrond zal komen.

Dit zullen natuurlijk niet de individueele landbouwers kunnen zijn - daarvoor is hun aantal veel te groot - maar het georganiseerde landbouwbedrijf, dat daartoe eigen organen zal vormen. Zooals U misschien onlangs uit mededeelingen in de couranten hebt gelezen, heeft een commissie nagegaan op welke wijze deze omwenteling in liet uitvoeringssysteem der landbouw-crisismaatregelen zou kunnen worden tot stand gebracht. Er is toen een rapport uitgebracht betreffende overneming der landbouw-crisismaatregelen door de bedrijfsgeenoten, welk rapport bij de Algemeene Landsdrukkerij verkrijgbaar is gesteld, opdat de publieke opinie zich daarover kan uitspreken.

Ik zou het ten zeerste toejuichen, indien het mogelijk zou blijken, dat de Overheid geleidelijk meer en meer aan het bedrijfsleven in den landbouw zou kunnen overdragen. Dit is niet, omdat ik mij daarmee aan de verantwoordelijkheid voor de maatregelen zou willen onttrekken - waar ook na de overneming de Regeering controleerend zal moeten optreden, duurt deze verantwoordelijkheid bovendien toch voort - maar het is, omdat ik er van overtuigd ben, dat op die manier de belangen van den landbouw het beste worden gediend. Op deze wijze zal dan wellicht op den duur ook tegemoet kunnen worden gekomen aan de wenschen, die in den landbouw leven om tot een betere belooning te geraken. Het staat der Regeering niet vrij maatregelen te nemen om dit doel op meer directe wijze te bevorderen, b.v. door den directen financieelen steun in belangrijke mate te verhoogen. Doch wel is de Regeering bereid om den landbouw de mogelijkheid te bieden om een krachtige organisatie op te bouwen, met behulp waarvan dan onder toezicht der Overheid nuttige economische maatregelen tot verdere ontplooiing van den landbouw kunnen worden getroffen.

Het is met den wensch, dat de landbouw in staat zal zijn deze mogelijkheden op juiste wijze te benutten, mede tot heil van de andere takken van ons nationale bedrijfsleven, dat ik thans mijn eerste voordracht besluit.

Ik dank U voor Uw aandacht.

[18] DERDE REDE GEHOUDEN OP MAANDAG 17 APRIL 1939 VEEHOUDERIJ

Geachte toehoorders,

In de voordracht, die ik hedenavond voor U zal houden, zal ik over de veehouderij spreken, een onderdeel van den landbouw in ons land, dat den akkerbouw nog in beteekenis overtreft. De veehouderij heeft sinds het begin van deze eeuw in ons land een groote vlucht genomen. Meer en meer is men zich toen in de veehouderij gaan toeleggen op de vervaardiging van kwaliteitsproducten, dat zijn dan voor wat betreft de melkveehouderij, in het bijzonder **boter, kaas en melkproducten** en voor wat betreft de varkenshouderij, vooral de bacon.

Door de toenemende welvaart vonden de producten niet alleen in ons land, maar ook in het buitenland, een steeds grooter afzetgebied. Van onze producten ging een uitstekende roep uit en zij vormden dan ook voor onzen uitvoer een zeer belangrijk bestanddeel. Daar dus de belangen van de veehouderij in Nederland in hoofdzaak op den afzet in het buitenland waren gericht, was het niet te verwonderen, dat toen in 1931 en 1932 belemmeringen van allerlei aard voor onzen uitvoer optraden, ook de veehouderij daardoor zeer ernstig werd getroffen, te meer waar de producten der veehouderij ook in den algemeenen prijsval werden medegesleept.

Toch hebben de prijzen der veehouderijproducten den val van die der akkerbouwproducten in 1930 niet dadelijk gevolgd. Aanvankelijk heeft de veehouderij van de lage prijzen van de granen, welke voor het veevoeder van groote beteekenis zijn, kunnen profiteeren. Dit had echter tot gevolg, dat het voordelig werd zich op de veehouderij toe te leggen, waarvan weer het gevolg was, dat de rundvee- en varkensstapel zich tot ongekende hoogte *uitbreidden*. De rundveestapel is n.l. van 1930 tot 1933 toegenomen met ruim 500.000 stuks of ruim 21 %, terwijl de varkensstapel van 1930 tot 1932 een uitbreiding te zien geeft van circa 700 000 stuks of 35 %.

Toen dan ook de veehouderijproducten later, mede door de verminderde vraag in het buitenland, den algemeenen prijsval volgden, was deze uitbreiding oorzaak van een *extra inzinking*. Wanneer de Regeering toen niet had ingegrepen, zou onze veehouderij, waarop wij nog steeds met recht trotsch kunnen zijn, ten doode zijn opgeschreven. De Regeering heeft ingegrepen; Zij heeft maatregelen genomen tot steun zoowel van de *rundveehouder* als van de *varkenshouderij*.

Wat het *rundvee* betreft, bestonden deze maatregelen - behalve in een zooveel mogelijk vergrooten van den export van vee - eenerzijds in het afslachten van een deel van den aanwezigen rundveestapel, anderzijds in het voorkomen, dat door overmatigen aanfok de verkleinde rundveestapel opnieuw zou uitgroeien. Hiertoe werd in 1934 een teeltregeling in het leven geroepen. Deze teeltregeling, die nog steeds bestaat, komt op het volgende neer. Jaarlijks wordt door de Regeering het totaal aantal kalveren vastgesteld, dat door de veehouders gezamenlijk mag worden gehouden. Voor 1939 bedraagt dit 380.000, welk aantal voldoende wordt geacht voor het normaal op peil houden van den veestapel. Dit totale aantal aan te houden kalveren wordt verdeeld over de provincies al naar gelang van den omvang van de veehouderij. In elke provincie wordt dan door de Provinciale LandbouwCrisis-Organisatie voor elken veehouder het aantal kalveren vastgesteld, dat hij mag houden en opfokken, waarbij met den aard van het bedrijf de oppervlakte

grasland en het aantal melk- en kalfkoeien rekening wordt gehouden. Om te kunnen controleren, dat een veehouder niet meer kalveren houdt dan hem is toegestaan, wordt van elk kalf, dat de veehouder mag aanhouden, een schets gemaakt, dat is een soort geteekend portret, waarop de voornaamste kenteekenen van het kalf zijn aangegeven. Het houden van ongeschetste kalveren is verboden.

Nu is het uiteraard niet mogelijk het aantal toe te wijzen kalveren zoo te bepalen, dat te allen tijde en onder alle omstandigheden precies evenveel vee wordt aangeboden als er vraag is. Schommelingen in het aanbod en in de vraag, en dus ook in de prijzen zullen [19] altijd blijven voorkomen. Daarom is het soms noodig, dat men naast de teeltregeling nog bijzondere maatregelen neemt.

Zoo worden soms als de vleeschprijzen door een te groot aanbod dalen, runderen van Overheidswege uit de markt genomen. Dit heeft b.v. plaats gehad in het najaar van 1938 en begin 1939. Door het mond- en klauwzeer, dat toen in ons land in hevige mate heerschte, werden vele koeien voor de melkerij ongeschikt. Deze dieren werden toen naar de markt gebracht om geslacht te worden en door dit onverwacht groote aanbod dreigden de prijzen weer in te storten. Stijgen een andere maal de vleeschprijzen door allerlei oorzaken te veel, zoodat de consumptie van vleesch dreigt af te nemen, dan zal de Overheid er voor moeten zorgen, dat meer vleesch op de markt wordt gebracht. Zij kan dit b.v. doen door de toewijzing van kalveren tijdelijk te verruimen.

Wat is nu het resultaat van de teeltregeling in het algemeen geweest ? Tweeërlei doel heeft de Regeering met de teeltregeling voor oogen gehad: in de eerste plaats hoopte men, dat daardoor op den duur de hoeveelheid melk, die onze rundveestapel produceert, geringer zou worden, zoodat er ook minder **boter en kaas** zou worden gemaakt, en in de tweede plaats hoopte men te bereiken, dat er minder rundvee voor de vleeschmarkt zou worden aangevoerd, zoodat de prijzen van het vee voor den veehouder zouden stijgen. Op de resultaten ten aanzien van de melkproductie kom ik straks in het tweede gedeelte van mijn rede, als ik over de zuivel spreek, terug.

Wat betreft de verbetering van de *vleeschmarkt* kan men zeker zeggen, dat de kalverteeltregeling aan de verwachtingen heeft beantwoord. In 1931 was de prijs van eerste kwaliteit vet vee te Rotterdam gemiddeld nog f 0,88 per kg geslacht gewicht; in 1932 daalde deze prijs door het buitensporige aanbod tot gemiddeld f 0,68, in 1933 en 1934 tot f 0,57 en f 0,59 en in 1935 werd het dieptepunt, n.l. gemiddeld f 0,50 per kg geslacht gewicht, bereikt. Indien men nu ziet, dat in 1937 deze prijs gemiddeld f 0,73 en in 1938 f 0,74 per kg geslacht bedroeg, dan mag men zonder twijfel constateeren, dat de teeltregeling voor de rundveehouderij voor de verbetering van de vleeschprijzen haar uitwerking niet heeft gemist. De in de laatste jaren betaalde prijzen zijn in de gegeven omstandigheden voor de veehouderij zeker bevredigend te achten

Ook op het gebied van de *varkenshouderij* heeft de Regeering moeten ingrijpen. Zooals ik zooveen reeds zei, hielden de varkensprijzen zich na de ineensstorting van de graanprijzen aanvankelijk nog goed, echter met het geenszins gunstige gevolg, dat de varkensstapel aanzienlijk uitbreidde. Dit was te bedenkelijker, omdat de afzet van varkensvleesch in belangrijke mate op den export was aangewezen. Meer dan een derde van de totale varkensvleeschproductie ging naar het buitenland, in de eerste plaats naar Engeland als bacon en in de tweede plaats naar Frankrijk, België en Duitschland, naar welk laatste land eerst in hoofdzaak versch varkensvleesch

werd geëxporteerd. Later in de crisisjaren werd dit meer en meer vervangen door export van spek.

Voor de varkensprijzen begon in 1931 de eerste prijsdaling. Het aantal slachtingen van baconvarkens liep toen terug van 20000 tot 4 á 6000 per week. De boeren, die in de verwachting verkeerden, dat spoedig een gunstige wending zou intreden, weigerden n.l. hun varkens tegen de toen geldende lage prijzen van de hand te doen. Zij konden dit natuurlijk niet lang volhouden en in 1932 kwam het aanbod los. Toen daalden de prijzen tot de ongekende laagte van 8 à 9 cent per pond, dit is minder dan de helft van de productiekosten van varkens. Dit alles werd er niet beter op toen Engeland tot beperking van den invoer van bacon overging en ook de varkensvleeschuitvoer naar andere landen vrijwel onmogelijk werd.

Waar de varkenshouderij van groote beteekenis is voor de kleine boeren, werd door dezen uiterst ongunstigen toestand het bestaan van tienduizenden kleine boeren met ondergang bedreigd. De Regeering moest wel ingrijpen en heeft toen als eersten maatregel voor de varkens een teeltregeling ingevoerd. De uitvoering is ongeveer gelijk aan die voor de kalveren. Al naar de verwachting van de afzetmogelijkheden wordt van jaar tot jaar voor [20] het geheele land, onderverdeeld voor elke provincie, het totaal aantal biggen vastgesteld, die mogen worden opgefokt. Voor 1939 bedraagt dit 2.080.000 stuks, terwijl ten behoeve van kleine boeren en landarbeiders, die gewoon zijn varkens voor gezinsverbruik te mesten, maar wier financieele omstandigheden niet van dien aard zijn, dat ze de noodige biggen kunnen koopen, nog 80.000 biggen extra kunnen worden toegewezen. Zooals de kalveren voor de contróle geschetst worden, zoo worden de biggen voor de contróle gemerkt met een oormerk. Naast de biggentoewijzing wordt het aantal varkens, dat in totaal in Nederland mag worden gehouden, vastgesteld. Voor 1939 is dit aantal 1.500.000 stuks.

Evenals bij de kalveren- blijven uiteraard ook bij de biggenteeltregeling prijschommelingen voorkomen. Bij de varkens worden deze prijschommelingen nog verergerd door de omstandigheid, dat de boeren met het oog op hun toekomstigen aanfok op de prijzen van het oogenblik letten. Als de prijzen momenteel laag zijn, nemen zij niet alle merken af, die hun toegewezen zijn. Wanneer de prijzen door het gedaalde aanbod dan beter zijn, gaan zij hun toewijzing vol fokken en dan ontstaat een groote kans van overproductie en dientengevolge van prijsdaling. Ook op de biggenteeltregeling moeten dus correcties worden toegepast, door het uit de markt nemen van varkens als de prijzen te laag worden en door meerder vleeschaanbod wanneer de prijzen te zeer zouden stijgen.

Zoo werden om de prijzen, die in het eind van 1938 waren gedaald, weer op te trekken van Overheidswege sedert half November 1938 circa 110.000 varkens in het bacongewicht uit de markt genomen, welke voor een deel zijn ingeblikt voor de vleeschdistributie aan werklozen en deels door de latere grootere vraag naar bacon naar Engeland konden worden uitgevoerd. Daarnaast werden tot voor kort sedert begin Februari 1939 zware varkens uit de markt genomen.

Bij de uitvoering van alle maatregelen op het gebied der veehouderij kreeg de Veehouderijcentrale (vroeger genaamd Varkenscentrale) een belangrijke taak. In het bijzonder wat den handel in en den export van varkens en varkensvleesch betreft, strekken de bemoeiingen van deze Centrale zich ver uit. Om te voorkomen, dat de kosten der varkensregeling te hoog zouden op-

loopen en te bereiken, dat werkelijk de hogere prijzen, die men op het oog heeft, bij de landbouwers kwamen, was het n.l. gewenscht den export van varkens en varkensvleesch te centraliseeren.

Te meer was daarvoor aanleiding, omdat de kwaliteit van de bacon zooveel mogelijk moest worden opgevoerd en dit het best kon geschieden door van de boeren slechts varkens af te nemen, die voor baconbereiding het meest geschikt zijn. Hier komt nog bij, dat Duitschland den invoer van spek daar te lande meer en meer gecentraliseerd heeft bij overheidsinstanties. Ook dit had ten gevolge, dat de export van spek naar Duitschland door de Veehouderijcentrale ter hand moest worden genomen. De Veehouderijcentrale heeft op vele punten critiek ondervonden. Critiek kan tot op zekere hoogte heilzaam werken, maar men heeft in het onderhavige geval wel eens te veel uit het oog verloren, dat de centralisatie van den export het noodzakelijke gevolg is geweest van de heele varkensregeling, welke in het belang van den landbouw en dus in het belang van ons geheele land is genomen. Bovendien moet men bedenken, dat de Veehouderij centrale hier min of meer als een particuliere handelaar en exporteur moest optreden. Nu geloof ik, dat ook de handel wel eens fouten maakt. Er is echter dit grootte verschil: bij den handel treden deze fouten niet naar buiten. Op de Veehouderijcentrale zijn echter alle oogen gericht, zij zit als het ware in een glazen huis, zoodat, indien een transactie minder gelukkig afloopt, men steeds gereed staat met zijn critiek. Hoewel ik zeker niet van meening ben, dat de centralisatie van den export een gewenschte toestand is en ik grootere deelneming van den particulieren handel en exporteurs zou toejuichen, indien dit mogelijk ware, meende ik goed te doen de taak van de Veehouderijcentrale iets duidelijker te belichten.

[21] ZUIVEL.

Ik kom nu aan het tweede gedeelte van mijn voordracht van hedenavond, n.l. aan de zuivel. Wat de zuivel voor ons land vóór de crisisjaren wel beteekende, kan ik U het best aan de hand van eenige cijfers over den uitvoer duidelijk maken. In 1928 beliep onze uitvoer van zuivelproducten 225 millioen gulden, dat was ongeveer 1/3 van de waarde van onzen geheelen uitvoer aan landbouwproducten. De **boter** nam hierbij een belangrijke plaats in, maar ook de **kaas** is steeds van groote beteekenis geweest.

Het aandeel van Nederland in den wereldkaasuitvoer was b.v. in 1932 nog ruim 26 % van het totaal, het grootst van alle landen van Europa. De belangen van de Nederlandsche zuivel waren dus ook in wel zeer sterke mate op afzet in het buitenland gericht. Het was dan ook niet te verwonderen, dat, toen in 1930 en 1931 onze uitvoer op allerlei wijze belemmerd werd, het zuivelbedrijf hiervan al zeer spoedig de funeste gevolgen ondervond. Vooral de positie van de **boter** werd uiterst ongunstig. Niet alleen daalde de prijs van dit artikel onrustbarend doch ook de uitvoer werd zeer gevoelig getroffen. Frankrijk nam maatregelen om den invoer van onze boter te weren, bij Duitschland hadden onze exporteurs behalve met invoerbepalingen ook te kampen met betalingsmoeilijkheden en op de Engelsche markt was een hevige concurrentie ontstaan, doordat ook andere landen, in het bijzonder ook Australië en Nieuw-Zeeland, zich op die markt gingen toeleggen.

De uitvoer van onze boter, die in de jaren 1929-1931 nog gemiddeld 37 millioen kg had bedragen, liep in 1932 tot 20 millioen terug. Ook de uitvoer van **kaas** daalde zeer sterk. In 1929 was nog voor ruim 79 millioen gulden uitgevoerd. In 1932 was de uitvoer echter reeds tot op minder dan de helft, n.l. tot \pm 36 millioen geslonken.

Ik behoef U niet te zeggen in welken treurigen toestand door dit alles de melkveehouderij hier te lande kwam te verkeeren. De boer produceerde nog slechts met verlies, op ieder kg melk kwam hij \pm 2 cent tekort. Waar er toen ongeveer 4 milliard kg melk per jaar werd geproduceerd, beteekende deze gang van zaken voor ons land een enorm verlies en op den duur natuurlijk den ondergang van onze geheele zuivel. Spoedige hulp was dan ook geboden en in begin 1932 kwam de Crisis-Zuivelwet tot stand, welke steunmaatregelen voor de melkveehouderij bevatte. Deze wet werd in 1935 ingetrokken, de steunmaatregelen werden toen gebaseerd op de Landbouw-crisiswet en deze maatregelen zijn ook nu nog van kracht.

Het terrein, dat de maatregelen ten behoeve van de zuivel bestrijken, is buitengewoon uitgebreid. Het uitgangspunt was, dat de boer voor zijn product, n.l. de melk, een zoodanige opbrengst zou krijgen, dat zijn *productiekosten zooveel mogelijk zouden zijn gedekt*. Verschillende middelen werden aangewend om dit te bereiken. De prijs van de boter in het binnenland, die tot een ongekend laag peil van \pm 90 cent per kg was gedaald, werd door middel van een *heffing* tot de meer normale prijzen van \pm f 1,50 per kg verhoogd. Ook voor kaas en andere zuivelproducten werden de prijzen in het binnenland verhoogd. Om aan het groote overschot aan boter, dat door de vermindering van den uitvoer was ontstaan, een bestemming te geven, werd bepaald, dat er in de margarine boter moest worden vermengd. Deze maatregel is echter om verschillende redenen in Augustus 1937 afgeschaft, zoodat er thans geen verplichting meer bestaat om boter in margarine te mengen. In de meeste margarine, die men thans eet, zit dus geen boter meer. Om den uitvoer, die er nog was, in zoo goed mogelijke banen te leiden, werden ook op dat gebied maatregelen getroffen.

Dit waren alle maatregelen, die betrekking hadden op de zuivelproducten zelf. Men kon hiermede echter niet volstaan. Men moest de maatregelen ook uitbreiden tot de producten, die konden dienen om boter te vervangen. Immers het was te verwachten, dat als men de prijzen van boter verhoogde en niets deed ten aanzien van de margarine, verschillende consumenten van boter naar de margarine zouden overloopen. Zoo moest dus ook de margarine in prijs worden verhoogd, en wel zoodanig, dat een redelijke verhouding met den boterprijs werd bereikt. Ook deze prijsverhoging geschiedde door middel van een *heffing*.

[22] Tevens werd de productie van margarine aan banden gelegd. Meer dan een door de Overheid vastgestelde hoeveelheid mocht door de fabrikanten niet worden gemaakt. En met de margarine kon men nog niet volstaan. In plaats van margarine kon de consument n.l. spijsvetten en spijsolie gaan gebruiken. Ook hiervan moesten de prijzen worden geregeld, hetgeen eveneens weer met een heffing werd bereikt. Op deze wijze waren dus, behalve voor de zuivelproducten, maatregelen getroffen voor de margarine, spijsvetten en spijsolie. Het spreekt vanzelf, dat door deze heffingen en productiebeperking de industrie, die zich met deze producten bezig hield, moeilijkheden ondervond. Voor de margarine is de Regeering daaraan tegemoet gekomen door te bepalen, dat oprichting van nieuwe margarinefabrieken zou worden belemmerd. Het gevaar, dat door nieuwe concurrenten de door iederen margarinefabrikant te produceeren hoeveelheid nog geringer zou worden, werd daarmede voor de margarinefabrikanten afgewend.

Ook den spijsoliefabrikanten en vetsmelters is de Regeering tegemoet gekomen. Aan onderlinge regelingen, welke door deze industrieën werden getroffen om den toestand in haar bedrijven te verbeteren, werd door de Regeering goedkeuring verleend, waardoor de zg. spijsolieconventie en vetconventie tot stand kwamen.

Zoals ik zoeven zei, waren al deze maatregelen voor de margarine-, olie- en vetindustrie nodig, omdat op deze producten heffingen waren gelegd, waardoor ze in prijs waren gestegen. U zult nu waarschijnlijk wel eens willen weten, waarvoor al dat geld nodig was. De opbrengst van deze heffingen werd en wordt nog steeds gebruikt om de **melkveehouderij** in stand te houden. Met dit geld n.l. wordt op verschillende wijzen bereikt, dat de boer voor zijn melk een prijs ontvangt, die zijn kosten dekt. Voor de **boter**, die in het *binnenland* wordt afgezet, wordt door middel van de heffing op de boter door den consument een prijs betaald, die hiervoor voldoende is, maar met de boter, die naar het *buitenland* gaat, is dit lang niet het geval. Vóór de crisis was Duitsland ons belangrijkste afzetgebied voor boter. Door de betalingsmoeilijkheden en de invoerbepalingen door Duitsland daalde deze uitvoer echter sterk.

Daar de productie van **boter** in Nederland in de crisisjaren voortdurend toenam en de afzet in ons eigen land betrekkelijk beperkt is, moest naar andere afzetmogelijkheden worden uitgezien. Men is zich toen gaan toeleggen op den afzet in Engeland, waarheen wij vóór de crisis slechts naar verhouding geringe hoeveelheden uitvoerden, n.l. ongeveer 1/6 van hetgeen naar Duitsland ging. De Engelsche markt was en is geheel vrij. Het spreekt dus vanzelf, dat het teveel aan Nederlandsche boter in Engeland werd geplaatst. Het resultaat is daarvan geweest, dat het quantum, dat vóór de crisis naar Duitsland ging, nu naar Engeland gaat, zoodat wat onzen uitvoer van boter betreft, Engeland en Duitsland van plaats zijn verwisseld.

Hoe staat het nu met de prijzen, die wij in het buitenland voor onze boter krijgen? Noch in Duitsland noch in Engeland krijgen wij een zoodanige opbrengst, dat de productiekosten zijn gedekt. In Engeland was in het bijzonder in de jaren 1934 en 1935 de prijs van de Nederlandsche boter zeer laag n.l. niet meer dan gemiddeld f 0,45 à f 0,50 per kg. Geleidelijk is deze prijs gestegen, deze is den laatsten tijd \pm 80 cent per kg; toch nog steeds een prijs, die belangrijk lager is dan de productiekosten hier te lande, welke in den winter \pm f 1,45 en in den zomer \pm f 1,30 beloopt. Bij den uitvoer van alle boter moet dus geld worden bijgepast, en hiervoor wordt nu de opbrengst van de heffingen op margarine, spijsvetten en spijsolie, die ik U zoeven noemde, gebruikt. De boer ontvangt daardoor ook voor de boter, die wordt uitgevoerd, een loonnenden prijs.

Ik heb U nu uiteengezet hoe het met onzen uitvoer van boter in de crisisjaren is gegaan, waarom onze afzet zich in hoofdzaak naar Engeland gericht heeft en op welke wijze deze uitvoer gefinancierd wordt. Ik heb echter nog niet gesproken van de *critiek*, die op dit onderdeel van de landbouw-crisispolitiek van verschillende zijden in den loop der jaren '30; uitgeoefend. Deze critiek richtte zich op *twee punten*. En wel in de eerste plaats hierop, dat het niet te verdedigen is, dat er in Nederland steeds meer melk komt en men steeds meer boter produceert, als men het teveel aan boter niet dan met verlies in het buitenland kan afzetten. En het tweede punt, dat men becritiseert, is, dat het toch niet aangaat, dat zij, [23] die margarine eten, heffingen moeten opbrengen om het mogelijk te maken boter met verlies uit te voeren.

Ik zal met het laatste punt beginnen, omdat ik hiertegen eigenlijk niet zoo heel veel kan zeggen. Ik vind deze financiering van den boterexport uit gelden, betaald door het minst draagkrachtige deel van ons volk, ook in het geheel niet fraai. Ik heb dit reeds dikwijls te kennen gegeven. Ik zie echter geen anderen weg om hiervoor de middelen te vinden en ondanks alle critiek heeft niemand mij nog ooit een ander aannemelijk voorstel gedaan. De benodigde bedragen zijn niet gering, men kan deze op 30 à 35 millioen per jaar schatten, zoodat het niet gemakkelijk is zich deze op andere wijze te verschaffen. Voorts moet men bedenken, dat de heffingen op de

margarine en vetten niet alleen dienen om gelden te verkrijgen om daaruit de **boter** te steunen, maar deze ook tot doel hebben een bepaald prijspeil voor de margarine en vetten in stand te houden. En ten slotte is hierbij van belang, dat het allerbehoefstigste deel van onze bevolking deze producten voor lagere prijzen kan krijgen. Er wordt n.i. voor werklozen en armlastigen goedkope margarine en goedkoop vet tegen een prijs van f 0,44 per kg ter beschikking gesteld.

Ik kom nu terug op het eerste punt, dat ik zoeven noemde, n.l. de critiek op de zich steeds uitbreidende melk- en boterproductie in Nederland met haar verliesgevend export. Dit probleem is niet eenvoudig en kan van zeer verschillende kanten worden bekeken. Ik wil niettemin trachten U hierin eenig inzicht te geven. Het is zeker niet te ontkennen, dat ondanks de teeltregeling voor het rundvee de melkproductie in de crisisjaren belangrijk is gestegen. De teeltregeling is dus hiervoor niet zoo goed geslaagd als voor de verbetering van de vleeschmarkt. Deze grootere melkproductie heeft echter ook haar goede zijde: de productiekosten van de melk zijn gedaald en hierdoor krijgt de melkveehouderij een betere kans zich aan de gewijzigde economische omstandigheden aan te passen. Zou men nu de melkproductie gaan inkrimpen, dan is zeer zeker te verwachten, *dat de kostprijs van de resterende hoeveelheid zal stijgen*. De boer zal dan per kg melk een hooger toeslag moeten krijgen dan hij nu ontvangt.

Hier komt echter nog het volgende bij. Wat moet men, als men niet met verlies wil exporteren, met het teveel aan melk in Nederland doen? Want dat er, als men de veehouderij in stand wil houden, een teveel blijft, staat vast. Men zegt dan, verlaag den boterprijs, er wordt dan veel meer boter in eigen land verbruikt. Dit is echter niet zoo eenvoudig. De ervaring heeft geleerd, dat er van den invloed van prijsverlaging van **boter** ten aanzien van de toeneming van het gebruik weinig valt te voorspellen, omdat de algemeene koopkracht hierbij een zeer belangrijke rol speelt. Als men dus de boter in prijs zou verminderen, dan is het heelemaal niet zeker, dat het verbruik belangrijk zal toenemen. Eén ding is echter wel zeker, dat de boer voor de boter, die in het binnenland wordt afgezet, een lagere prijs zou krijgen. Hij zal dus voor het verschil een toeslag moeten krijgen. Voorts is het ook zeker, dat de margarine- en vetteffingen minder zullen opbrengen, omdat de prijs van deze producten in evenredigheid met de boter zal moeten worden verlaagd. Ook is zeker een vermindering van de opbrengst der margarineheffing, doordat er, als de boter goedkoper wordt, minder margarine zal worden gegeten. Tegenover deze vermeerdering van uitgaven en vermindering van inkomsten staat alleen dit voordeel, dat de boter, die anders geëxporteerd zou zijn, in het binnenland wordt afgezet en dus meer opbrengt dan zij op de Engelsche markt zou hebben gedaan. Er zitten aan het probleem, dat ik nu behandel, nog meer kanten, maar ik zal hiermede volstaan.

Ik heb het tot nu toe steeds over de **boter** gehad. Ook de **kaas** en de **melkproducten** als gecondenseerde melk, de magere melkpoeder zijn voor onze zuivelpositie van groote beteekenis. Het zou mij echter te ver voeren hierop nader in te gaan.

Slechts over de *consumptiemelkregelingen* zou ik nog iets willen zeggen, omdat deze zulk een bijzondere plaats in de landbouw-crisispolitiek innemen. De consumptiemelkregelingen, welke in het leven waren geroepen ten behoeve van de boeren, die gewoon waren hun melk voor de consumptie af te leveren, doch welke maatregelen zich ook tot [24] den melkhandel uitstrekken, zijn n.l. sinds eenigen tijd niet meer in handen van de Regeering. Deze achtte in 1937 voortzetting dezer regelingen van Regeeringswege niet meer noodzakelijk. Zij stelde echter belanghebbers in de gelegenheid zelf de regelingen ter hand te nemen. Zoo zijn b.v. in het gebied in het

Westen van het land rondom de groote steden de regelingen ter hand genomen door een organisatie van de melkveehouders, de **Consumptie-Melk-Centrale** en door een organisatie van den melkhandel, de **Algemeene Vereeniging voor Melkvoorziening**, beide te 's-Gravenhage gevestigd. Ook in verschillende andere deelen van ons land zijn dergelijke vereenigingen van belanghebbenden tot stand gekomen, b.v. voor de provincie Zeeland, het Noordelijk deel van Noordholland, WestBrabant. Ook zijn plaatselijke vereenigingen opgericht, b.v. in Arnhem en Leeuwarden. Deze vereenigingen treffen zelf de maatregelen en voeren deze zelf uit. Aangezien echter de belangen van de consumenten hierbij nauw betrokken zijn en door te hooge prijzen wel in het nauw zouden kunnen komen, wordt door de Overheid wel eenig toezicht op de vereenigingen, in hoofdzaak op de prijzen, uitgeoefend. Deze consumptiemelkvereenigingen kunnen dus beschouwd worden als de eerste organen van belanghebbenden, die een deel der landbouw-crisismaatregelen zelf ter hand nemen. Zooals ik U in mijn eerste rede vertelde, ligt het in de bedoeling, dat een groot deel der landbouw-crisismaatregelen op den duur door de bedrijfsgeenooten zelf zal worden overgenomen.

Ik zou verder alleen nog eenige woorden willen zeggen over de *toekomst*, die de Nederlandsche zuivel naar mijn meening heeft. Daar het belang van onze zuivel vooral in den afzet naar het buitenland ligt, zal ook daar in hoofdzaak de toekomst voor dezen tak van den landbouw liggen. Onder de huidige internationale economische verhoudingen zijn de vooruitzichten voor uitvoer zeker niet bovenmatig gunstig te noemen. Onze **boter** b.v. ondervindt meer en meer de concurrentie van andere landen, die zich in toenemende mate op de productie van boter toeleggen. Hiertoe behooren niet alleen landen als Australië en Nieuw-Zeeland, maar ook de Baltische landen. Om aan deze concurrentie het hoofd te bieden zal Nederland zich in de toekomst vooral moeten toeleggen op den afzet van producten van zeer goede kwaliteit en van een hoedanigheid, die in het buitenland het meeste aftrek vindt.

Het is van het allergrootste belang, dat het streven hierop bij voortduring gericht blijft. Verder zal ook aan een doeltreffende voorziening van de nog beschikbare afzetgebieden door middel van een goede verkooporganisatie alle aandacht moeten worden besteed. Ik ben van meening, dat, hoewel de Overheid hierbij zeer zeker Haar steun kan en zal verleen, hier in het bijzonder een taak voor het bedrijf zelf is weggelegd. Ik ben er van overtuigd, dat, indien op dit gebied een *nauwe samenwerking* tusschen alle belanghebbende groepen tot stand zou komen en alle zeilen worden bijgezet om de *kwaliteit van onze zuivelproducten tot den hoogsten graad* op te voeren aan de toekomst van onze zuivel niet getwijfeld behoeft te worden. Dat al de betrokken groepen dit in het welzijn van ons land duidelijk mogen inzien, is mijn hartgrondige wensch.

Ik dank U voor Uw aandacht.

VIERDE REDE GEHOUDEN OP VRIJDAG 21 APRIL 1939 Tuinbouw en Vischerij is niet overgenomen

Toevoeging door zuivelhistorienederland.nl

Jaar	Melk en kalf- koeien / mln.	Melk mld. kg.	Boter prod. mln. kg. *	Boter prijs uitvoer fl / kg. *	Boter prijs uitvoer fl. / kg.	Kaas prod. mln. kg *	Kaas prijs uitvoer fl. / kg. *
1928	?	4,2	85,3	1,96		132,2	0,87
1929	?	4,4	86,7	2,00	2,04	134,8	0,83
1930	1,3	4,4	87,2	1,66		136,9	0,72
1931	?	4,5	84,8	1,37		132,8	0,60
1932	?	4,6	85,2	1,00	0,95	119,5	0,47
1933	1,5	4,7	88,1	0,73	0,60	121,5	0,45
1934	1,4	4,8	90,4	0,67	0,44	116,4	0,46
1935	1,4	5,0	96,2	0,62		117,3	0,40
1936	1,5	5,2	101,3	0,67		121,6	0,42
1937	1,5	5,3	100,6	0,82		124,6	0,48
1938	1,5	5,3	101,0	0,86		124,9	0,50
1939	1,6	5,5	108,3	0,82		120,6	0,49
1940	1,5	5,2	105,8	0,97		107,8	0,61
1941	1,4	4,1	100,0	1,98		69,9	0,77

* Zuiveljaarboek nr. XII 1955 blz V-6